

JOSEFINA MUTGÉ I VIVES*

**LA IMMUNITAT D'UN GRUP PRIVILEGIAT:
ELS ESTUDIANTS DE L'ESTUDI GENERAL DE LLEIDA
(1336-1379)¹**

ABSTRACT

This article deals with de Estudi General de Lleida, the first of the Universities of the Crown of Aragon, founded by James II in 1300. The aim of the paper is to study the extremely privileged situation enjoyed by the students. The result of this situation was that, very frequently, they were assaulted by the citizens and inhabitants of Lleida. These attacks caused the intervention of the royal officers, so knowledge of the facts reached the king's household. Some of the violent events that happened during the reigns of Alphonse el Benigno and Peter el Ceremonioso are described in this paper and are based on records from the Arxiu de la Corona d'Aragó. The punishment of this delinquency against the students belonged to the king, because the Estudi General was under his protection.

L'Estudi General de Lleida fou la primera Universitat medieval de la Corona d'Aragó. Va ser fundada l'any 1300 per Jaume II. En aquesta Universitat s'hi podia estudiar Dret Canònic i Civil, Medicina, Filosofia i Arts. Els diferents llibres i arti-

*Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona.

1. Dedico aquest treball a la Memòria de la bona amiga Maria Josepa Arnall i agraeixo que se m'hagi invitat a participar-hi.

El present article s'insereix dintre del Projecte d'investigació el "Llibre del Consell" del municipi de Barcelona. Siglo XIV" (Ref. BHA-00329), aprovat i finançat per la Direcció General de Investigació del Ministerio de Ciencia y Tecnología. També s'inclou dins de l'Ajuda de la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya, a través del "Grup Consolidat 'La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el Món mediterrani'" (Ref. 2001SGR00328). En relació amb aquest tema, acabem de publicar un altre article titulat: *Els reis catalanoaragonesos i l'Estudi General de Lleida: la protecció de la Corona a un grup privilegiat (1387-1410)*, «Actes del XVIIe Congrés d'Història de la Corona d'Aragó» (Barcelona-Lleida, 2000), Barcelona, 2003, vol. II, pp. 869-880.

cles que s'han publicat sobre l'Estudi de Lleida² parlen, tot sovint, dels aldarulls estudiantils que es produïen i que, en algunes ocasions, portaven com a conseqüència la intervenció reial. Gairebé sempre es fa referència a episodis originats pels exagerats privilegis que tenien els estudiants i altres persones relacionades amb l'Estudi³. Els disturbis i les gatzares amb els quals es manifestava l'energia i l'alegria dels joves estudiants eren freqüentíssims ja des dels primers temps d'existència de l'Estudi. Així, per exemple, el dia 2 de gener de 1312, Jaume II s'adreçava al bisbe de Lleida, Ponç d'Aguilaniu⁴, i al rector de l'Estudi tot demanat-los que castiguessin els abusos dels estudiants que sortien de nit ocasionant alteracions de l'ordre, que “podien convertir-se fàcilment en escàndols”⁵. No era gens estrany que aquests aldarulls acabessin en vessament de sang, tal com s'esdevingué el 1327. Elies Serra fa referència a una carta de Jaume II, datada el citat any, en la qual el sobirà parlava de l'assassinat d'uns escolars⁶. Consta també que els estudiants foren els principals clients dels bordells públics i de les cases de tafureria, on la gatzara es convertia en disbauxa i en erotisme⁷.

Però, a més dels esvalots organitzats pels mateixos estudiants, hem constatat, examinant els registres de cancelleria reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que es produïren molts accidents a la inversa, en els quals les víctimes eren, precisament, els estudiants, els quals es veien agredits per veïns de Lleida, possiblement a causa

2. Els principals treballs en els quals es tracta de l'Estudi General de Lleida durant els primers segles de la seva existència són, entre d'altres, els següents: Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, t. 16: Viaje a Lérida, Madrid, 1851; Pedro SÁINZ DE BARANDA, *La Santa Iglesia de Lérida en su estado moderno*, en E. FLÓREZ, *La España Sagrada*, t. 47, Madrid, 1850; Heinrich DENIFLE, *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin, 1885, t. 1, pp. 499-508 (dedicadas al Estudio de Lleida); ÍDEM, *Neue Urkunden zur Universität Lérida*, “Archiv für Litteratur und Kirchen Geschichte des Mittelalters”, 4 (1888), pp. 249-262; Antoni RUBIÓ Y LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, 2 vols., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1908-1921; Heinrich FINKE, *Acta Aragonensia*, 2 vols., Berlin und Leipzig, 1908; Rafael GRAS Y DE ESTEVA, *La Paberia de Lérida*, Lérida, 1911; Josep Mª ROCA HERAS, *L'Estudi General de Lleyda*, Barcelona, s.a.; Elías SERRA RÁFOLS, *Una Universidad Medieval. El Estudio General de Lérida*. Discurso leído en el acto de apertura del curso académico 1931-1932, de la Universidad de La Laguna, Madrid, 1931; Josep LLADONOSA I PUJOL, *Història de Lleida* (2 vols., Tàrraga, 1972-1974): t. 1, 1972; ÍDEM, *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1970; ÍDEM, *Anecdotari de l'Estudi General de Lleida (1297-1717)*, Lleida, Virgili & Pagès, 1988; Una obra colectiva dedicada al Estudio de Lleida es la *Miscelánea de Trabajos sobre el Estudio General de Lérida*, 2 vols., Lérida, 1949-1950. Hi són tractats diferents aspectes de l'Estudi.

3. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, t. 2, p. LX.

4. El bisbe Ponç d'Aguilaniu pontificà a Lleida desde 1308 a 1314 [Cf. P.B. GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Graz, 1957 (reedició), p. 43; C. EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, Monasterii, 1913, t. 1, p. 283].

5. H. FINKE, *Acta Aragonensia*, t. 2, doc. 598. Cit. J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, t. 1, p. 427 y nota 21.

6. Elías SERRA RÁFOLS, *Una Universidad Medieval*, citat, pp. 53-54.

7. J. LLADONOSA, *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1452*, cit., y també els nombrosos relats que publica el mateix autor a *Anecdotari de l'Estudi General de Lleida (1297-1717)*, citat.

d'algunes malifetes comeses per aquells. Aquests actes donaven lloc a la intervenció del veguer i del *cort*⁸ de Lleida y, naturalment, trascendien a la cúria reial.

1. ÈPOCA D'ALFONS EL BENIGNE

Els agressors que atacaven els estudiants no tenien en compte que aquests darrers gaudien de molts privilegis i que es trobaven sota la protecció i "guiatge" del rei; por consegüent, aquells actes es convertien en ofenses al mateix monarca.

Quins privilegis tenien els estudiants de l'Estudi de Lleida? Gaudien dels mateixos privilegis que els estudiants de la Universitat de Toulouse, a França. Immediatament després de fundat l'Estudi, el 2 de setembre de 1300, Jaume II va expedir el document que contenia els dits privilegis. A més -tal com s'esdevenia a Bolonya- el govern de l'Estudi de Lleida es confiava als escolars. La màxima autoritat acadèmica, el rector, era elegit entre els estudiants de Dret forasters, és a dir, no lleidatans, sens dubte, a fi d'evitar un monopoli local. Juntament amb el rector, també eren elegits els consellers, el bidell i els *bancarís* (arrendadors dels bancs de les aules). El representant de l'autoritat reial era el canceller, càrrec que havia de recaure sempre en un canonge de la catedral de Lleida. Els nous doctors havien d'examinar-se en presència del canceller i del rector els quals els atorgaven el títol acadèmic. Els estudiants no podien ser embargats ni detinguts per deutes ni per delictes que no mereixessin la pena de mort o la mutilació d'algun membre; tampoc no eren obligats a prestar els serveis d'host i cavalcada. Als oficials reials els era prohibit d'entrar a escorcollar les cases dels membres de l'Estudi, tampoc no podien detenir els reus que es refugiessin en aquestes cases, llevat que estiguessin acusats de delictes molt greus i, fins i tot, en aquest cas, havia de fer-se amb respecte. Es fixaven penes i multes a aquells que molestessin els membres de l'Estudi, tant en les seves persones com en els seus béns, dintre de la zona assenyalada com a residència universitària. En el cas de violació del domicili d'un estudiant, la multa consistia a pagar 100 morabatins o perdre la mà. Si es produïa algun ferit, llavors, el càstig era rebre 200 açots o pagar 200 sous jaquesos. Era prevista la pena capital per a aquells que incitessin el poble contra els estudiants. En les causes civils o criminals, els estudiants -tant clergues com laics- tenien llibertat per escollir entre la cúria secular, l'eclesiàstica o la del rector de l'Estudi. Els mercaders i comerciants que portaven a Lleida productes per a vendre als membres de l'Estudi eren francs del pagament de la lleuda o peatge. Tots els estrangers que ho desitgessin podien anar a Lleida a estudiar, malgrat que procedissin de nacions enemigues del rei, mentre no

8. Sobre el *cort*, vegeu J. LALINDE ABADÍA, *El "curia" o "cort". Una magistratura medieval mediterrànea*, "Anuario de Estudios Medievales", 4 (1967), pp. 169-200.

fossin persones sospitoses i, per tal que poguessin sortir, els era concedit un “guiatge”, en el qual es certificava que havien anat a Lleida tan sols a estudiar⁹. Aquestes concessions reials es van veure incrementades amb concessions eclesiàstiques. Les butlles pontificies ratificaven les immunitats clericals. Així, per exemple, la butlla del papa Joan XXII, expedida a Avinyó el 14 d'octubre de 1323, concedí a tots els estudiants el dret de gaudir dels seus privilegis i beneficis mentre cursessin estudis superiors¹⁰.

Alfons el Benigne, tot just començar el seu regnat, concretament, el 17 de febrer de 1328, confirmà a l'Estudi General de Lleida els privilegis que li havia concedit el seu pare, Jaume II¹¹. Però, a més, el *Consell* de la Paeria es comprometé, pagant-ho la ciutat, a construir quatre aules per a les quatre Facultats, amb càtedres i bancs on els estudiants s'hi poguessin asseure, bé que, per a poder-los utilitzar, havien de pagar un impost conegut amb el nom de *bancatge*, tal com es feia en altres Estudis Generals. Es va acordar, així mateix, que els estudiants visquessin en petites comunitats, en uns habitatges situats a la part alta de la ciutat de Lleida, extramurs. El territori escolar comprenia tota la parròquia de la *Suda*, la de Sant Martí i les zones altes i costerudes de Sant Andreu i de Sant Llorenç. Així, doncs, els escolars quedaven aïllats del bullici propi dels barris de la part baixa (carrer Major, plaça de Sant Joan i la Magdalena) on residia el sector mercantil i industrial de la ciutat¹².

9. J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, t. 16: Viaje a Lérida, pp. 28-31. Cf. també, E. SERRA RÁFOLS, *Una Universidad medieval*, cit., pp. 26-27; J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, t. 1, cit., pp. 420-422,

10. Arxiu Municipal de Lleida, Armari privilegis, doc. 269. Cita J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, t. 1, cit., p. 534 y nota 252.

11. Alguns autors s'equivoquen en datar aquest document d'Alfons el Benigne en l'any 1327, perquè no tenen en compte que està datat segons el sistema de l'Encarnació, que situa el començament de l'any el dia 25 de març. Per tant, el 13 de les kalendes de març de 1327 és el 17 de febrer de 1328 i no de 1327. Per altra banda, el 17 de febrer, Alfons el Benigne encara no era rei, atès que Jaume II, el seu pare, va morir el 27 de novembre de 1327. Cf. R. GRAS Y DE ESTEVA, *La Paeria de Lérida*, cit., pp. 208-215; J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, t. 1, cit., pp. 442-443; ÍDEM, *La zona universitària de Lérida (Descripción de los edificios docentes)*, a *Miscelánea de Trabajos sobre el Estudio General de Lérida*, citado, t. 2, pp. 9-67.

12. Concretament, la zona en la qual es trobaven els habitatges dels estudiants era la següent: “De la porta dels Boters tro a la porta de Sent Gili, segons que clou lo mur de la ciutat; e de la torre de Besora, per les parets de Preicadors avall tro a la dita porta de Sent Gili; e de la dita porta de Boters, tro a la plaça maior de la Cadena del Romeu, e d'allí ensús o per la carrera que va a Sent Andreu, et pel carrer d'Odena, tro al mur veyll de pedra de sots lo palau del bisbe, carrera dreta e d'altra tro a la dita torre de Besora, així com se té lo mur de pedra ab tot ço que és dins enclòs” (J. VILLANUEVA, *Viage literario*, t. 16, cit., p. 250, apéndice XI; J. LLADONOSA, *La zona universitària de Lérida*, cit., pp. 12-13).

Tots aquests privilegis dels estudiants de Lleida, que acabem de relacionar, per força havien de ser mal vistos pels ciutadans i veïns de Lleida. Així s'expliquen les agressions de les quals varen ser objecte.

Per exemple, la vigília de la festa del Corpus de l'any 1327, cap al tard, alguns homes de Lleida, entre els quals s'hi trobava Bartomeu Calbet, armats, portats per un esperit diabòlic i amb premeditació, assaltaren, amb armes, la casa on vivia un estudiant de l'Estudi de Lleida, anomenat Arnau, fill de Bernat Tortosa, oriünd de la Selva del Camp (Tarragona), el qual llavors s'estava refent d'una malaltia. Com a conseqüència d'aquest assalt, un company de l'estudiant va morir i l'estudiant va rebre tretze ferides. Tot això va causar molts inconvenients i despeses al seu pare Bernat Tortosa. Aquest demanà a Alfons el Benigne de ser rescablat de les despeses que havia fet, utilitzant els béns dels agressors, béns que ja havien estat confiscats pel veguer i *cort* de Lleida. El 28 de novembre de 1327, el rei ordenà a aquests oficials que actuessin amb justícia¹³. Malgrat l'ordre del rei, el veguer no efectuà el complement de justícia que se li havia ordenat que fes a Bernat Tortosa. Tortosa recorregué altra vegada al rei i li manifestà que, a conseqüència de les ferides, el seu fill havia perdut un braç ("inutilis factus est brachio uno"). El rei Benigne va atendre el seu súbdit i, el 21 de febrer de 1328, va manar al veguer de Lleida que dels béns confiscats als delinqüents pagués a Bernat Tortosa o al seu fill, Arnau, allò que els pertocava¹⁴.

Tan sols tres dies després, el 24 de febrer de 1328, segurament a conseqüència d'aquest fet, Alfons el Benigne promulgà una disposició referent als aldarulls de l'Estudi de Lleida. Ho féu a petició del rector, dels doctors, dels docents i dels estudiants. Va prohibir que, en endavant, ningú no intervingués en les discòrdies estudiantils ni es posés a favor de l'una o de l'altra part, sota la pena del pagament de 500 monedes d'or¹⁵.

13. Arxiu de la Corona d'Aragón [en endavant ACA], Cancelleria reial [en endavant C], registre [en endavant reg.] 428, fol. 6 v. (1327, novembre, 28. Montblanc). (Vegeu Apèndix, document núm 1).

14. ACA, C, reg. 428, fol. 146 r. (1328, febrer, 21. Lleida). En els documents es fa al·lusió a l'habitatge en el qual residia l'estudiant Arnau Tortosa ("quoddam hospicium, intus civitatem Ilerde in quo hospitabatur, causa studendi"). Ja hem dit més amunt que, per tal que els estudiants tinguessin més tranquil·litat i poguessin estudiar com calia, vivien en unes cases situades extramurs, a la zona de l'Estudi General. És interessant de recordar aquí que en la sessió del *Consell General de la Paeria* del 17 de febrer de 1328 els paers es comprometeren a construir unes cases noves i a arranjar aquelles que estiguessin en males condicions. Es va acordar, així mateix, que els propietaris, tant de les cases situades a la zona universitària com de les noves que es construïssin, estaven obligats a arrendar-les als estudiants per un preu fixat per dos estudiants i dos prohoms de la ciutat. Si no es posaven d'acord, havien de sotmetre el cas a l'arbitratge del rector de l'Estudi. Per altra banda, si els estudiants volien arrendar un habitatge fora dels límits de l'Estudi, havien d'acceptar la voluntat de l'amo (J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, 1, cit., pp. 444-445).

15. ACA, C, reg. 474, fol. 171 v. Ed. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, 1, cit., pp. 89-90.

2. ÈPOCA DE PERE EL CERIMONIÓS

Poc després de començar el seu regnat, el 7 de març de 1336, Pere el Cerimoniós, tot atenent la petició del rector de l'Estudi de Lleida, confirmà al dit Estudi i als seus estudiants tots i cadascun dels privilegis, llibertats, franquícies i immunitats que li havien estat concedides pels seus predecessors a la Corona. A més, posà sota la seva reial protecció les famílies dels estudiants i els seus béns. Ordenava al procurador reial i al seu lloctinent, al *cort* y al veguer de Lleida y del Pallars, als paers, al batlle i a tots els seus oficials que respectessin aquesta protecció i que no permetessin que ningú la contravingués¹⁶.

No obstant aquesta pragmàtica del Cerimoniós, els privilegis dels estudiants continuaren essent vulnerats. Així, per exemple, tot aprofitant que a la Seu de Lleida s'hi estava celebrant solemnement l'ofici de Vespres, el ciutadà de Lleida, Arnau Cortit, senyor de Matxerri (actual Casteldans, comarca de les Garrigues), amb altres còmplices, portant espases desembeinades, intentaren atacar l'estudiant Jaume David, que es trobava a la Seu i el perseguiren per tot l'interior del temple. Jaume David, aterroritzat pels cops i per les armes dels seus perseguidors, va poder fugir i s'amagà a l'altar major. Segurament, l'estudiant hauria mort assassinat pels seus agressors si no hagués comptat amb la protecció dels nombrosos clergues que celebraven l'ofici diví, els quals el defensaren mitjançant els báculos i els canelobres. Davant d'aquest fet, el 3 de setembre de 1353, Pere el Cerimoniós ordenà a Pere Sacosta, batlle general de Catalunya, que anés a Lleida, designés un assessor neutral, esbrinés la veritat de tot el que havia succeït i li ho trametés, a fi de poder actuar amb justícia, castigant els culpables com es mereixien. El rei ordenà als seus oficials que facilitessin a Sacosta tot l'ajut que li calgués¹⁷.

Un altre esdeveniment semblant a aquest que acabem de relatar fou el que tingué lloc el dia de la festivitat de *Corpus Christi* de 1359. Quan Guillem de Vergua, oriünd de l'illa de Mallorca i estudiant de Dret Civil a l'Estudi de Lleida, caminava al capvespre per la capital del Segre, desarmat, –confiant amb el “guiatge”, protecció i custòdia del rei, sota els quals es trobava l'Estudi– fou vilment assassinat per uns delinqüents, entre els que s'hi comptava Bernat Pallarès, escuder de Bernat Cortit, ciutadà de Lleida, a qui ja hem mencionat més amunt i per un tal Bord d'Aguilar. El rei considerà que la decisió sobre el grau de rigor amb el qual s'havia de procedir contra aquells homicides pertanyia a la cúria reial. Es donava, a més, la circumstància que sense que ho advertissin ni el *cort* ni els paers de Lleida, els delinqüents havien fugit. El monarca estava totalment convençut que si els oficials

16. ACA, C, reg. 861, fols. 174 r.-v. (1336, març, 6. Castelló).

17. ACA, C, reg. 677, fols. 157 v.-158 r. (1353, setembre, 3. València) (Vegeu Apèndix, document núm. 2).

haguessin actuat amb diligència, haurien pogut detenir els culpables, ja que aquesta mort havia estat perpetrada en un indret públic de la ciutat de Lleida, coneguda per les *Saboneries*¹⁸, i a l'hora de Vespres. El dia 11 de juliol de 1359, el rei ordenà que els malfactors fossin durament castigats¹⁹.

Un altre acte execrable contra l'Estudi fou l'assassinat que, a la primavera de 1368, el notari de Lleida, Bernat Cardós, causà a l'estudiant anomenat Guillem Mora, batxiller en Lleis. Cardós, sense fer cap cas de la protecció reial sota la qual estava l'Estudi, i sense motiu, va matar cruelment l'estudiant al trobar-lo al seu habitatge situat a la zona de l'Estudi General. A més, va amenaçar, colpejà i injurià tres o quatre escolars més, els quals, tement la violència del notari, fugiren de l'Estudi. D'altres no varen gosar de tornar-hi. El citat notari tenia de tal manera atemoritzats tots els estudiants que l'Estudi General de Lleida perillava de ser abandonat si el rei no actuava amb rigor. En aquesta situació, el 12 de maig de 1368, Pere el Cerimoniós manà al *cort*, al veguer i als paers de Lleida que actuessin amb la màxima severitat contra el notari Bernat Cardós i els seus còmplices i que si podien detenir-lo -en el cas que es presentés davant d'ells en virtut dels acords de pau i treva-, el privessin de llibertat tot esperant el càstig que el rei decidiria d'aplicar-li²⁰.

Moltes vegades, els agressors aprofitaven la celebració d'importants actes acadèmics per executar els seus actes vandàlics. Així, per exemple, l'estiu de l'any 1376, quan el rector de l'Estudi, els doctors, mestres, estudiants, el batlle, alguns dels paers de la ciutat de Lleida i diversos ciutadans acompanyaven l'estudiant de Medicina, Pere Torrelles, el qual acabava d'efectuar l'examen de doctorat i retornava, amb tota solemnitat, a la seva habitació -tal com solia fer-se en casos semblants-, sense ofendre ningú i desarmats, confiant en la protecció reial de la que gaudien, foren tots agredits violentment i amb armes per "mestre" Nadal Lebrí i altres còmplices. Alguns foren flagelats, d'altres, com Agustí Soler²¹, foren greument ferits. Això constituïa un delictes greu, ja que era una ofensa al rei el qual, en definitiva, s'havia erigit en protector de l'Estudi. L'agressor, Nadal Lebrí, fou detingut sota el poder dels oficials reials. En aquesta situació, el 21 de juliol de 1376, Pere el Cerimoniós es dirigí a l'oficial del bisbe de Lleida i l'advertí que, malgrat que l'esmentat Nadal al·legués gaudir de privilegis clericals, no havia de ser remès al bisbe i que, si alguns dels seus còmplices fossin lliurats al bisbe, se'ls havia de tenir ben

18. Aquesta zona es trobava en el districte de l'Estudi [Cf. J. LLADONOSA PUJOL, *Las calles y plazas de Lérida a través de la Historia* (2 vols.), Lérida, 1961-1963, 1, p. 53].

19. ACA, C, reg. 697, fols. 67 v.-68 r. (1359, juliol, 11. Barcelona).

20. ACA, C, reg. 736, fol. 170 r. (1368, maig, 12 y 22. Barcelona) (Vegeu Apèndix, document núm. 3).

21. Es possible que aquest estudiant fos un fill del *cequier* de Lleida, conegut pel mateix nom (J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, 1, p. 570).

custodiats de tal manera que no poguessin fugir. I que quan hagués rebut tota la informació que li trametrien els oficials reials, procedís contra aquells criminals i els castigués com es mereixien per ser reus de lesa majestat²².

Algunes vegades s'esdevenia que les batusses es produïen entre els estudiants i les autoritats lleidatanes, tant els oficials reials (*cort*, veguer, batlle), com els oficials municipals (paers), i els seus respectius lloctinents. La situació encara s'agreujava més si els escolars pertanyien a l'estament eclesiàstic, com ja hem vist. En aquests casos, si els estudiants recorrien al rector de l'Estudi, aquest, gairebé sempre, els amparava i, fins i tot, demanava l'auxili de la ciutat contra el veguer, invocant la condició de veïns de la qual gaudien tant el rector com els seus protegits, i els privilegis inherents a aquesta condició. Els estudiants amenaçaven amb abandonar col·lectivament l'Estudi i la ciutat de Lleida si aquesta no els donava suport contra els certs o suposats abusos de força dels oficials reials²³. Als exemples de casos d'aquest tipus, procedents de l'Arxiu de la Paeria de Lleida, aportats per Elies Serra Ràfols²⁴, n'hi podem afegir algun altre que hem trobat als registres de cancelleria reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Constatem, així, que l'any 1378, el cavaller Berenguer de Tornamira, lloctinent reial a la ciutat i vegueria de Lleida, mentre exercia la seva jurisdicció a la ciutat, injurià greument els estudiants i els seus servidors, esbotzant les portes dels seus habitatges, detenint-los i empresonant-los. Aquest fet els causà greus perjudicis i, a més, violà els privilegis i llibertats concedits a l'Estudi pels sobirans catalano-aragonesos. Els dirigents de l'Estudi recorregueren al rei tot impetrant justícia. Pere el Cerimoniós els atengué i, el dia 11 de maig de 1378, amonestà Tornamira i li ordenà que mai més no moléstés els estudiants, els quals es trobaven sota la seva protecció, i que respectés els privilegis i llibertats que tenien²⁵. Alguns mesos després d'aquests fets, constatem l'existència d'un esdeveniment semblant al que acabem de relatar. Concretament, la dominica de Quinquagèsima -és a dir, el diumenge anterior a l'inici de la Quaresma- del mes de febrer de l'any 1379, alguns estudiants es burlaren, injuriaren i amenaçaren violentment amb l'espasa a Berenguer de Comenge, lloctinent del *cort* i del veguer de Lleida, tot cridant "Estudi, Estudi". El lloctinent convocà llavors el poble lleidatà, amb gran aldarull i repicament de campanes, i ultratjà els estudiants i tot l'Estudi. Com a conseqüència d'això, el dia 4 de març del citat any de 1379, Pere el Cerimoniós s'adreçà al *cort* i al veguer de Lleida i els digué que volia saber tota la veritat d'aquells fets i els manà que, juntament amb un dels paers de la ciutat i prenent com a assessor Berenguer Reixac, doctor en Lleis, esbrinessin com es produïren exac-

22. ACA, C, reg. 787, fols. 50 v.-51 r. (1376, juliol, 21. Monzón).

23. E. SERRA RÀFOLS, *Una Universidad medieval*, citat, p. 54.

24. ÍDEM, *Ibidem*, nota 55.

25. ACA, C, reg. 799, fol. 121 r. (1378, maig, 11. Barcelona).

tament els fets i li ho transmetessin a ell, per tal que pogués actuar amb justícia. Els advertia que no podien permetre que ningú ofengués ni molestés els estudiants²⁶.

3. CONDICIÓ SOCIAL DELS AGRESSORS DELS ESTUDIANTS

Si ens fixem en els documents, observem que, en moltes ocasions, se'ns dona el nom de les persones que agrediren els estudiants. Entre aquestes, s'hi troba Bartomeu Calbet, el qual, el 1327, va assaltar l'habitatge de l'estudiant Arnau Tortosa (vegeu les notes 13 i 14). Sabem que Bartomeu Calbet era un ciutadà de Lleida que exercia com a mercader i que -segons el *Capbreu* de Lleida de 1382-tenia el seu habitatge pels voltants de la plaça de Sant Joan, prop del *Forn d'En Balandre*, just a la confluència del carrer *d'En Balandre* amb el *d'En Clavell*²⁷.

Els documents ens parlen també d'Arnau Cortit. Sabem d'ell que descendia d'una antiga família de comerciants, existent ja en el segle XIII. Pertanyia al grup de comerciants que, molt aviat, basaren llur riquesa no tant en la productivitat sinó en l'especulació del diner, en la possessió de predis urbans i rústics, menys onerosos i arriscats o, senzillament, en el cobrament de censals, la qual cosa els permetia de viure de renda i entrar en la matrícula de ciutadans honrats o cavallers²⁸. La família Cortit -com altres llinatges distingits de Lleida- es va beneficiar de la concessió efectuada pel bisbe Jaume Sitjó, el 22 d'agost de 1343²⁹, segons la qual podien tenir la seva sepultura en el claustre de la Seu³⁰. Segons el cens de Lleida de 1359, Arnau Cortit, senyor de Matxerri (actualment Castellldans), era ciutadà honrat (*senyor*), per això, se l'anomenava *mossenyer*, ja que gaudia d'una *senyoria*³¹. El citat *Capbreu* de 1328 ens informa que el ciutadà Arnau Cortit tenia el seu habitatge fora dels límits de l'Estudi, concretament, en el denominat *Romeu* (actual carrer de *Cavallers*³²).

Pel que fa al notari Bernat Cardós, ens consta que vivia a la *placeta d'En Fraga*, situada més amunt de l'església de Sant Joan, segons el repetit *Capbreu* de 1382³³.

26. ACA, C, reg. 805, fols. 79 v.-80 v. (1379, març, 4. Barcelona). Malgrat que ja correspon al segle XV, es interessant de mencionar que Maria Dolors FARRENY I SISTAC, en el seu llibre *Processos de crims del segle XV a Lleida. Transcripció i estudi lingüístic* (Lleida, 1986, pp. 51-57), edita el procés a uns estudiants.

27. J. LLADONOSA I PUJOL, *Història de Lleida*, 1, cit., p. 559. El *Capbreu* de 1382, citat per Lladonosa, es conserva a l'Arxiu Capítular de Lleida.

28. ÍDEM, *Ibidem*, pp. 317 y 342.

29. El bisbe de Lleida, Jaume Sitjó, pontificà entre els anys 1341-1348 (Cf. P.B. GAMS, *Series Episcoporum*, cit., p. 44; C. EUBEL, *Hierarchia Catholica*, cit. t. 1, p. 283).

30. J. LLADONOSA, *Història de Lleida*, 1, cit., p. 500.

31. ÍDEM, *Ibidem*, pp. 591-592.

32. ÍDEM, *Ibidem*, p. 552.

33. ÍDEM, *Ibidem*, p. 562.

APÉNDIX DOCUMENTAL

1

1327, novembre, 28. Montblanc.

Atenent la súplica de Bernat Tortosa, pare d'[Arnau] Tortosa, estudiant de l'Estudi de Lleida, Alfons el Benigne ordena al veguer i cort de la dita ciutat que obrin amb justícia davant de l'agressió perpetrada per alguns ciutadans i veïns de Lleida contra el citat estudiant, quan s'estava refent d'una malaltia en el seu habitatge. Com a conseqüència de l'assalt, un company d'Arnau Tortosa va morir i ell mateix va rebre tretze ferides. El seu pare, Bernat, havia suplicat al rei de ser rescabalat de les nombroses despeses que li havia ocasionat l'atemptat contra el seu fill amb els béns dels agressors, béns que havien estat confiscats pel veguer i el cort de Lleida.

ACA, C, reg. 428, fol. 6 v.

Alfonsus *et cetera*, dilecto nostro vicario et curie Ilerde et Pallariensis *et cetera*.

Oblata nobis pro parte Bernardi Tortosa, habitatoris loci de la Selva Campi Terrachone, suplex petitio continebat quod quidam homines, cives et habitatores civitatis Ilerde, die vigilie Corporis Christi, in crepusculo noctis, ducti spiritu diabolico, manu armata et mente deliberata, venerunt ad expugnandum et invadendum, cum armis, quoddam hospicium in quo quidam filius suus, intus civitatem Ilerde, causa studendi, hospitabatur et qui infirmus fuerat et nondum erat plene convalescencie restitutus, in qua expugnacione et invasione dicti cives Ilerde interfecerunt quendam socium dicti filii sui et idem filius suus fuit per eosdem tresdecim vulneribus letaliter vulneratus, qua de causa, dictus Bernardus Tortosa, occasione cure et medele dicti filii sui oportuit plures missiones et expensas facere et dampna et gravamina plurima sustinere, cumque dictus Bernardus nobis humiliter supplicaverit ut de bonis dictorum malefactorum que vos, pro parte nostre curie emparastis in dictis dampnis, missionibus et interesse satisfaccionem per vos eidem fieri mandaremus, idcirco, vobis dicimus et mandamus quatenus, vocatis qui fuerunt evocandi, super dictis dampnis, missionibus et interesse, faciatis quod de iure et racione fuerit faciendum, procedendo in predictis breviter, simpliciter et de plano, maliciis et difugiis quibuslibet non admissis. Et quia sigilla nostra regalia nondum fieri feceramus, presentem, sigillo nostro antiquo et assueto, iussimus sigillari.

Data in Montecalbo, IIII° kalendas decembris anno predicto [M° CCC° XX° septimo].

Guillelmus de Villa, ex petitione. Provisa.

2

1353, setembre, 3. València.

Pere el Cerimoniós ordena a Pere Sacosta, conseller reial i batlle general de Catalunya, que vagi a Lleida i recapti informació fidedigna sobre l'aldarull esdevingut, recentment, a la Seu de la dita ciutat, durant la celebració de l'ofici de Vespres. Aquest aldarull fou protagonitzat pel ciutadà lleidatà Arnau Cortit, senyor de Matxerri (actual Castellldans), juntament amb altres còmplices, els quals, amb espases desembeinades, varen agredir l'estudiant Jaume David, el qual es trobava en el mencionat temple, per l'interior del qual el perseguiren fins a arribar a l'altar major. L'estudiant hauria mort a les mans dels seus agressors si els nombrosos clergues celebrants no ho haguessin evitat mitjançant els bàculs i els canelobres. El rei demana que tota la informació li sigui tramesa, a fi de poder actuar amb justícia, castigant els culpables com es mereixen.

ACA, C, reg. 677, fols. 157v.-158 r.

Petrus, *et cetera*, fideli de consilio nostro, Petro de Costa, baiulo Catalonie generali, salutem et gratiam.

Clamosis vocibus nostris auribus est deductum quod hiis diebus, Arnaldus Cortit, civis Ilerde, cuius est locus de Matxirret, et quidam alii ipsum concomitantes, maligno ducti spiritu, menteque deliberata et manu armata, Dei et nostri timore^a postposito, in ipsius altissimi et sancte Matris Ecclesie, eius sponse, contemptum, quod mali exempli est, dum in ecclesia Sedis civitatis ipsius sollempniter officium Vesperorum fiebat, ensibus evaginatis, non absque magno clamori et tumultu, invaserunt et conati fuerunt^b invadere Jacobum Davidis, studentem in Studio civitatis iamdicte, infra^c eandem ecclesiam existentem, ipsumque Jacobum, modo premissis, fuerunt per dictam ecclesiam insecuti et cum ipse Jacobus, ab eorum manibus aliter evadere non valens, compulsus ictuum et armorum ipsorum multitudo, ad altare maior beate Marie Sedis ipsius confugisset et attingisset, iidem invassores dictum Jacobum pro posse circa dictum altare et retro ipsum occidissent nisi clericorum multitudo divinum officium facientium, cum bordonis officii et candelabris et aliis occurrisset. Unde, cum circa corrigendos excessus signanter super concitati et contemptum^d Salvatoris^e nostri et dicte eius matris Ecclesie nos deceat curis sollicitis intendere, ipsosque non relinquere impunitos, cum ex malorum impunitate aliis tribuatur materia delinquendi, idcirco, vobis dicimus, comittimus et expresse mandamus quatenus, accendendo personaliter ad dictam civitatem, vocato ad hoc // [fol. 158 r.] nostro fiscali procuratore, assumpto vobis in assessore aliquo iurisperito neutri parti suspecto, de predictis et quolibet predictorum inquiratis dili-

gentissime veritatem, qua inquisitione completa et perfecta, eandem ad nostram presenciam transmitters non tardetis ut nos super ipsius meritis et demeritis dictorum invasorum posimus de iusticia providere, taliter quod ipsi sentiant quam merentur, aliisque cedat in exemplum. Nos, enim, vobis, super hiis et predicta tangentibus seu emergentibus ex eisdem aut conexis, cum presenti plenarie vices nostras, iniungentes per hanc eandem universis et singulis officialibus nostris et eorum locatenentibus ex in et super predictis prestant vobis consilium, auxilium et iuveniam, si et quando a vobis inde fuerint requisiti.

Data Valencie, III° dia septembris, anno a Nativitate Domini M^o CCC^o L^o III°.
Examinavit Rodericus.

Bernardus de Pinos, mandato regio facto per C. Lune, consiliarium.

a. *Segueix* postpositis, *ratllat*.- b. *Segueix* per dictam Ecclesiam insequenti, et cum ipse Jacobus ab eorum manibus aliter Jacobus, *ratllat*.- c. *inffra*, *al ms*.- d. contemptum, *corregit sobre* derrisionem.- e. *Segueix* ni, *ratllat*.

3

1368, maig, 12. Barcelona.

Pere el Cerimoniós ordena al cort, al veguer i als paers de Lleida i als seus loc-tinents que siguin rigorosos i detinguin el notari de la dita ciutat, Bernat Cardós. Cardós, malgrat la salvaguarda i protecció reial de què era objecte l'Estudi General lleidatà, i desdenyant, així mateix, el càstig del rei, va matar cruelment i sense motiu l'estudiant de Lleis, Guillem Mora. L'assaltà a casa seva i, a més, colpejà i injurià altres tres o quatre escolars, els quals, tement la violència del notari, varen fugir de l'Estudi, mentre que d'altres no varen gosar de tornar-hi. El notari tenia tant aterroritzats els estudiants que l'Estudi General de Lleida corria el perill de ser abandonat si el rei no administrava justícia. Per això, el monarca ordena al cort, al veguer i als paers de Lleida que, abans d'actuar contra Cardós, li fessin una consulta a ell.

ACA, C, reg. 736, fol. 170 r.

Petrus *et cetera*, dilectis et fidelibus curie et vicario civitatis Ilerde vel eius locum tenenti ac paciariis eiusdem civitatis, salutem et gratiam.

Studii Ilerde gravi querela et ab testimonio plurimum percepimus quod Bernardus Cardos, notarius eiusdem civitatis, non obstante protectione et salvaguarda per nos et predecessores nostros ipsi concessis Studio, diu est, in magnum

divine et nostre correccionis et contemptum, nulla causa preambula, Guillelmum Mora, bachallarium in legibus, qui ad dictum Studium venerat, repertum in domo in qua idem Guillelmus in dicto morabatur Studio, crudeliter et omni humanitate deposita, interemit. Postquam, tamquam volens in sua malicia gloriari, tres vel IIII^{or} de aliis studentibus in dicto Studio, minis, percussionibus et iniuriis lacessivit, qui, demum, dicti Bernardi metuentes seviciam, predictum Studium relinquerunt et alii ad ipsum Studium, metu dicti Bernardi, venire ausi non fuerunt, quousque ab eodem Bernardo ipsis securitas fuit data, ipsa vero securitate non obstante non est diu, ut fertur^a, Bernardum de Berga, unum ex illis quibus dicta securitas facta fuerat, predictus notarius gladio vulneravit. Unde, tantum idem notarius omnes qui in dicto Studio morantur terruit quod nisi per nos de remedio provideatur iusticie depopulacionis excidium posset dictum Studium incurrere satis grave. Quapropter, volumus, vobisque dicimus et mandamus, expresse, quatenus adversus dictum Bernardum Cardos et eius complices pro predictis rigide procedatis ipsumque Bernardum si poteritis capiat et captum teneatis tandiu non absolvendo vel condemnando eundem donec nobis inde consultis vobis super eo, nostram reservabimus voluntatem.

Data Barchinone, XII die madii, anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LX° VIII°. Visa Rodericus.

Petrus de Gostemps, ex petitione provisa per Bertrandum de Valle, legum doctorem consiliarium, cui fuit comissum per vicecancellarium.

Probata.

a. *Segueix una paraula il·legible ratllada.*